Roma Youth, Activism & Art

Skúsenosti mladých Rómov a Rómok so zahraničnými stážami

Financované z programu Erasmus+ v rámci projektu „ROMAS: Roma Students and Artists for Society“ č. 2020-1-CZ01-KA227-YOU-094455.

Financované Európskou úniou. Vyjadrené názory sú názormi autora a nemusia nevyhnutne odrážať oficiálne stanovisko Európskej únie alebo Európskej výkonnej agentúry pre vzdelávanie a kultúru (EACEA). Európska únia ani EACEA nenesú zodpovednosť za vyjadrené názory.

Roma Youth, Activism & Art

Skúsenosti mladých Rómov
a Rómok so zahraničnými stážami

Vojtěch Indra, Vendula Strnadová, Michal Kubík, Nikol Muselíková, Kriszti Scholtz
Redakčné úpravy a korektúry: Kristina Studená, Michaela Švestková
Grafika: Denisa Kuimcidis
Preklad: Mária Široká

IQ Roma servis, z. s., Vzdelávací program Gendalos
www.iqrs.cz www.gendalos.cz

Brno, 2023

Obsah

Úvod **5**

Metodológia **6**

Príbehy účastníkov a účastníčok **7**

Petr 8

Kája 11

Janka 14

Majo 18

Debi 22

Saci 25

Analýza príbehov **28**

Štúdium, dobrovoľníctvo a plány do budúcnosti 29

Zahraničné stáže 30

Interné a externé zdroje na prekonanie obáv a prekážok 31

Projekty účastníkov*čok 32

Rómske komunity a svet očami mladých ľudí 33

Reflexia organizátoriek 35

Partnerské organizácie **39**

IQ Roma servis 40

Divé maky 40

Subjective values foundation 41

Záver **42**

Úvod

Publikácia *Roma Youth, Activism & Art* sleduje medzinárodné skúsenosti šiestich mladých ľudí, ktorí v rámci projektu *ROMAS: Roma Students and Artists for Society* absolvovali stáž v zahraničí. Ich príbehy sú prvým dôležitým príspevkom do diskusie o tom, ako mladí ľudia, ktorí vo svojom živote čelili sociálnemu vylúčeniu alebo sú ním ohrození, prežívajú cestovanie a život mimo domova.

Projekt ROMAS zahŕňal množstvo aktivít, ktoré boli navrhnuté tak, aby umožnili účastníkom*čkám spoznávať svet okolo seba. Zároveň v sebe mohli objaviť vlastnosti a schopnosti, ktoré v ich bežnom prostredí a situáciách zostávajú nepovšimnuté.

Jednou z dôležitých častí bola mobilita v zahraničí - skupinová aj individuálna. Z predchádzajúcich skúseností ako organizátori aj účastníci dobre vieme, aké prospešné sú tieto medzinárodné cesty pre rozvoj vnútorného sveta jednotlivca. Môžu priniesť nový pohľad na vlastný život, ako aj na kultúrny či spoločenský rámec, v ktorom sa pohybujeme. Taktiež ponúkajú priestor na konfrontáciu s novými svetmi, o ktorých sme ako jednotlivci mohli mať doposiaľ mnoho stereotypov.

Ako organizácia pracujúca s ohrozenou mládežou považujeme jednotlivé stáže a výlety za formujúce skúsenosti, ktoré vieme našim klientom sprostredkovať. Mladí ľudia sa vďaka nim často po prvýkrát ocitnú sami v zahraničí. Sú odkázaní na svoju schopnosť komunikovať v cudzom jazyku, pohybovať sa a orientovať sa v cudzom prostredí, ako aj organizovať si svoj čas. Je to výzva, ktorá, ak je dobre zvládnutá, prispieva k posilneniu sebadôvery mladého človeka a k podpore pozitívneho sebaobrazu.

Mobilita sa realizovala v rámci projektu *ROMAS: Roma Students and Artists for Society*, ktorý spája mladých ľudí z Českej republiky (vzdelávací program Gendalos), Slovenska (Divé maky) a Maďarska (Subjective Values Foundation) a motivuje ich vyjadriť, čo im v spoločnosti prekáža prostredníctvom umenia a kreativity.

Za projektom stojí vzdelávací program Gendalos, ktorý sprevádza študentov a študentky na každom kroku ich cesty k vzdelaniu a vysnívanej práci. Pomáhame im a ich rodinám prekonávať každodenné výzvy: od chýbajúcich pomôcok, cez zvládanie stresu z prijímacích skúšok, až po prípravu na maturitu. Vďaka podpore objavujú, v čom vynikajú a kým by sa jedného dňa chceli stať. Vyrastajú z nich angažovaní a sebavedomí ľudia, ktorí sú odhodlaní ísť za svojím snom a prispievať k lepšiemu svetu okolo seba.

Metodológia

Nasledujúce kapitoly obsahujú šesť prípadových štúdií rómskych študentov z rôznych krajín, ktorí v rámci projektu ROMAS absolvovali stáž v zahraničí. Zahraničné stáže významným spôsobom rozvíjajú zapojených účastníkov. Chceli sme ich preto zdokumentovať tak, aby sa mohli zistenia z projektu následne použiť aj pri podobnej práci s mladými ľuďmi. Výjazdy rómskej mládeže do zahraničia sú veľmi zriedkavé, vzhľadom na rôzne prekážky, ktorým musia čeliť. Prípadové štúdie sa preto snažia zachytiť priebeh jedinečnej zahraničnej skúsenosti rómskych účastníkov a objasniť, ako sa cítia sociálne znevýhodnení mladí ľudia, čo prežívajú, ako túto skúsenosť vnímajú, ako sa rozvíjajú alebo kde čerpajú zdroje odolnosti voči stresovým situáciám. Zbierka prípadových štúdií slúži aj ako príklad dobrej praxe a ukazuje, ktoré aspekty stáží v zahraničí fungujú dobre, prípadne kde je priestor na zlepšenie.

Prípadové štúdie vznikli na základe rozhovorov so zapojenými mladými ľuďmi. Rozhovory sa uskutočnili v období od novembra 2022 do marca 2023, teda po návrate študentov zo stáže. Každá zúčastnená krajina (Česká republika, Slovensko, Maďarsko) urobila rozhovory s dvoma študentmi. Rozhovory boli vedené polo-štruktúrovaným spôsobom; vopred pripravený súbor otázok umožnil odpovedať na všetky hlavné témy, ale zároveň nebránil tomu, aby rozhovory odbočili aj k iným zaujímavým témam.

Prepisy rozhovorov sa potom použili ako zdroj pre tvorbu jednotlivých príbehov účastníkov a účastníčok alebo prípadových štúdií. Prípadové štúdie sa nesnažia byť komplexnými životopismi týchto ľudí; nezahŕňajú všetky aspekty ich života. Zamerali sme sa predovšetkým na tri hlavné oblasti relevantné pre projekt ROMAS: **ašpirácie**, **skúsenosti** a **zručnosti** mladých ľudí, **stáže v zahraničí a oblasť rómskych životných skúseností, identity a komunity**.

Všetkých šesť rozhovorov a z nich vytvorené príbehy sa v záverečnej analýze hodnotia ako celok, ktorého cieľom je poukázať na hlavné zistenia prípadových štúdií. Analýza poukazuje na opakujúce sa vzorce a výpovede v rozhovoroch alebo naopak na zaujímavé rozdiely medzi nimi. Zameriava sa najmä na študijné a životné ašpirácie respondentov, na hodnotenie ich zahraničných stáží, na identifikáciu ich zdrojov, prekonávanie rôznych prekážok a obáv a na spôsob, akým mladí ľudia uvažujú o vlastnej a cudzej komunite, ako aj o rôznych spoločenských otázkach.

Príbehy účastníkov a účastníčok

Petr

Petr je študentom ekonómie a manažmentu na Mendelovej univerzite v Brne. Má dvadsaťjeden rokov. So svojím odborom je veľmi spokojný, okrem štúdia má aj prax v Komerční banke a aktívne sa zapája do činnosti IQ Roma servis, či už účasťou na podujatiach alebo doučovaním angličtiny pre žiakov základných a stredných škôl. Vo voľnom čase, ktorého, ako sám hovorí, nemá veľa, občas i rád prokrastinuje, napríklad sledovaním seriálov.

Petr sa dlhodobo zapája do politického diania. Myslí si, že politici nemajú záujem o mladých ľudí, tým pádom sa ani mladí ľudia až tak nezaujímajú o politiku. Preto sa rozhodol spustiť kampaň *Buď slyšet!*[1], na ktorej v poslednom čase intenzívne pracuje. V rámci tejto kampane vedie rozhovory s politikmi a prezidentskými kandidátmi a snaží sa zvýšiť volebnú účasť mladých ľudí, nielen z rómskej komunity. V budúcnosti by sa chcel Petr naďalej venovať ekonomike a pomoci Rómom. Chcel by napríklad zlepšiť finančnú gramotnosť rómskych detí.

Petr má bohaté skúsenosti so zahraničnými stážami. Vďaka rôznym organizáciám a štipendijným programom sa dostal do Belgicka, Španielska, Anglicka, Nemecka a USA, kde ho na stáž vybrala americká ambasáda. Petr o výhodách týchto ciest nepochybuje: „Vždy mi to veľmi veľa dá a aj ľudia, ktorých tam stretávam. Je tiež veľmi fajn porovnávať veci, napríklad môj český pôvod, s kultúrou iných krajín alebo iné krajiny medzi sebou. Vždy ma to obohatí.“

Petr však ani v zahraničí nestráca kontakt so svojimi koreňmi a komunitou a na svojich cestách sa často zaujíma o témy súvisiace s Rómami a ich postavením v miestnej spoločnosti. Počas cesty do Maďarska sa v rámci svojho projektu zamýšľal nad rozdielmi medzi životnými skúsenosťami Rómov v Maďarsku a v Českej republike a nad stavom olašskej kultúry[2] v týchto krajinách. Svoje dojmy z ciest sa snaží šíriť aj vo svojom okolí: „Vždy, keď vycestujem, určite si z toho niečo odnesiem a skúsenosti odovzdávam ďalej.“ Inšpirovali ho aj rovesníci a priatelia, ktorých stretol na svojich cestách - napríklad na Malte mu pomohli sformovať jeho kampaň. Petr stále udržiava množstvo kontaktov so svojimi priateľmi z ciest.

Výhodou týchto ciest pre Petra tiež bolo, že na nich zlepšil v angličtine: „Na tej prvej ceste v Belgicku som pochopil, že sa nemusím hanbiť hovoriť po anglicky a že mi je jedno, či robím chyby, ale jednoducho budem hovoriť. Odvtedy sa to zlepšuje a teraz doučujem angličtinu a už sa tak nehanbím.“ Tento postoj sa snaží odovzdať aj ostatným. O svojom doučovaní hovorí: „Baví ma to. Myslím si, že je pekné vrátiť niečo svojej komunite. Beriem to tak, že tým pomáham.“ Petr hovorí aj o tom, že vďaka výletom sa stal samostatnejším a každý pobyt v zahraničí ho určite obohatil.

Petr hodnotí aj svoju poslednú stáž v Budapešti jednoznačne pozitívne. Páčilo sa mu nahliadnuť do fungovania organizácie Subjective Values Foundation a porovnať ju s prácou IQ Roma servis. Oboznámil sa tiež so situá-

Na fotkách Petr a prezident Pavel v rámci kampane Buď slyšet! a Petr v Európskom parlamente.

ciou Rómov v Maďarsku a zúčastnil sa na workshope o etike fotografovania, ktorý ho veľmi zaujal. Budapešť má podľa Petra svoje krásy a zistil tiež, že maďarská kuchyňa je oveľa bližšia rómskej kuchyni než si myslel.

Keď sa Petr zamýšľa nad tým, prečo niektorí jeho rovesníci nevyužívajú možnosť vycestovať do zahraničia[3], napadá mu, že oni alebo ich rodiny sa možno boja neznámeho, prípadne nemajú dostatočne dobrú angličtinu na to, aby takúto stáž zvládli. Petr však dúfa, že čo najviac ľudí tieto obavy prekoná a využije možnosti, ktorých je podľa jeho slov veľa. Sám sa snaží motivovať aj ostatných študentov, aby vycestovali: „Niekoľkokrát som o svojich skúsenostiach zo zahraničia rozprával na rôznych stretnutiach a povzbudzoval som študentov, aby tiež niekam vycestovali."

Petrova rodina ho podporuje v mnohých aktivitách a tlačí ho, aby ďalej študoval. Odkedy je na vysokej škole, všetko závisí najmä od neho. Stále však cíti určitý tlak zo strany rodiny. Napriek určitej počiatočnej opatrnosti rodičia Petra vždy podporovali pri jeho cestách do zahraničia. Teraz sa už o neho nijako zvlášť neboja, keď niekam cestuje. Petr si uvedomuje význam tejto podpory a veľmi si ju váži: „Musím povedať, že často od ľudí počúvam, že možno nemajú takú podporu od rodiny. Myslím, že mám šťastie, že ma takto podporujú."

---

1 Občianska angažovanosť

Byť občiansky angažovaný znamená aktívne sa zúčastňovať na spoločenskom a politickom dianí a nebyť ľahostajný k veciam, ktoré ovplyvňujú nás a naše okolie. Občianska angažovanosť môže mať mnoho podôb. Od účasti na spoločenských a kultúrnych podujatiach, diskusiách alebo protestoch, až po dobrovoľníctvo, hlasovanie vo voľbách, členstvo v rôznych združeniach, vytváranie vlastných spoločensky prospešných projektov a mnoho ďalšieho.

2 Občianska angažovanosť

Olašskí Rómovia sú jednou zo skupín rómskeho etnika. Do strednej Európy prišli z rumunského Valašského kniežatstva v polovici 19. storočia. Na území Českej republiky žije približne 25 000 olašských Rómov. Majú svoj vlastný dialekt a ďalšie kultúrne špecifiká.

3 Zahraničné stáže a pobyty

Vycestovať do zahraničia na dlhší pobyt je jednoduchšie ako kedykoľvek predtým. Najznámejší je program Erasmus+, ktorého súčasťou je aj projekt ROMAS. V rámci programu Erasmus+ môže každý mladý človek vycestovať na rôzne dlhý čas a navyše program zvyčajne pokrýva všetky náklady na cestu, ubytovanie, stravu, zdravotné poistenie a niekedy aj vreckové. Ďalšími možnosťami sú Európsky zbor solidarity, ktorý umožňuje vycestovať do zahraničia každému vo veku od 18 do 30 rokov, či iné štipendijné programy (mládežnícke výmeny a školenia) alebo rôzne formy tzv. work and travel – pracuj a cestuj.

Kája

Kája je devätnásťročná študentka sociálnej práce v Brne. Má mladšiu sestru, ktorá tiež spolupracuje s organizáciou IQ Roma servis. Počas života sa jej postoj k štúdiu výrazne nemenil a školu vždy vnímala ako miesto, kam jednoducho musí chodiť. Zároveň ale hovorí, že si nevie predstaviť, že by nechodila na strednú školu a nechápe tých, ktorí sa po základnej škole rozhodnú len sedieť doma a byť odkázaní na niekoho iného. Považuje za dôležité úspešne zvládnuť maturitu, ktorá ju čaká na jar 2023. Následne by chcela nastúpiť na štúdium sociálnej pedagogiky na Masarykovej univerzite. Nebráni sa však ani iným odborom, predovšetkým súvisiacim s pedagogikou alebo sociálnou prácou, a to aj preto, že ju vždy bavila komunikácia s ľuďmi. Zvažuje, že by v budúcnosti chcela napríklad pracovať v materskej škole.

V súčasnosti je jej veľkou záľubou sledovanie filmov a seriálov všetkých žánrov. Aj keď väčšinou pozerá filmy v češtine, priznáva, že niektoré filmy majú taký zlý dabing, že je lepšie pozerať ich v origináli a precvičovať si tak cudzí jazyk.

Na fotkách Kája počas stáže v Bratislave.

Kája spomína, že keď študenti z IQ Roma servis prvýkrát dostali ponuku ísť na stáž do zahraničia, mnohí z nich boli touto príležitosťou nadšení. Nakoniec však prekvapivo odišlo len niekoľko z nich. Na druhej strane, samotná Kája hovorí, že od mladosti ju všetko poháňalo a musela byť „všade, kde sa niečo deje“. Aj z tohto dôvodu sa v rámci projektu ROMAS rozhodla absolvovať niekoľkodňový pobyt v Budapešti, kde strávila čas so študentmi z Maďarska a Slovenska, ako aj tábor a individuálnu stáž v Bratislave. Vníma ich ako výnimočné príležitosti, ktoré by bola škoda nevyužiť: „Len tak niekam ísť na týždeň s ubytovaním a stravou a ešte sa aj niečo naučiť, taká príležitosť sa človeku len tak nenaskytne.“ Teší ju, že sa môže podieľať na dennom programe a vyberať si miesta, ktoré navštívi. Do zahraničia si však zatiaľ netrúfa ísť na viac ako dva týždne a tiež sa vyhýba cestovaniu lietadlom, ktorého sa bojí.

Keďže Kája má pocit, že po anglicky nevie veľmi dobre, uvítala možnosť ísť na Slovensko, kde sa bez problémov dohovorí aj po česky. Upokojuje ju aj myšlienka, že keby sa niečo stalo, zo susedných krajín sa ľahko dostane späť do Brna.

Rodičia mali o Káju pred jej odchodom do zahraničia najprv obavy. Ona sa však nenechala odradiť, a to aj napriek tomu, že nevedela, čo ju vlastne čaká: „V Budapešti som približne vedela, ako to bude, ale keď som išla na Slovensko sama, netušila som, do čoho idem. Vedela som len, že to bude zábava, to je všetko. Nevedela som si predstaviť, čo sa tam bude diať, ale to, čo som nakoniec zažila, fakt stálo za to. Sú to neopísateľné veci.“ Okrem strachu rodičov musela Kája pred odchodom prekonať aj ďalšie prekážky a v istom momente to dokonca vyzeralo, že nebude môcť odísť. Nakoniec sa však nenechala odradiť a do Bratislavy vyrazila.

Počas svojej stáže v Bratislave si Kája uvedomila, že medzi ľuďmi z Českej republiky sa občas objavujú rôzne viac či menej pozitívne predsudky o Slovensku[4]. Vďaka svojmu pobytu si tak mohla na slovenskú kultúru vytvoriť vlastný názor. V rámci svojho projektu sa stretla s Rómami na Slovensku, zisťovala, aké sú ich sny a zapisovala ich príbehy. Dospela k záveru, že Rómovia majú medzi sebou veľa spoločného bez ohľadu na to, v akej krajine žijú. Okrem iného navštívila rómsku osadu v Plaveckom Štvrtku, miesto, kam by sa podľa vlastných slov sama len tak nedostala. Najviac jej utkvel v pamäti príbeh dievčaťa, ktoré úspešne ukončilo strednú školu, ale stále sa cítilo silne spojené s osadou: „Jednoducho si išla za svojím. Keď som sa jej spýtala, či by to nechcela zmeniť, povedala, že by nedokázala opustiť osadu a žiť niekde inde. Že si na to proste tak zvykla."

Kája sa tiež podelila o príbeh, keď sa jej podarilo stretnúť a odfotiť sa s populárnou slovenskou influencerkou v Bratislave. Aj vďaka tejto skúsenosti si overila, že ľudia sú naživo často úplne ní, ako sa prezentujú na sociálnych sieťach.

Počas stáže Kája podľa svojich slov spoznala veľa skvelých ľudí, ktorí pozitívne ovplyvnili jej pohľad na svet a s ktorými ju spája veľa zábavných spomienok: „Je to nezabudnuteľné, tie zážitky, to je naozaj doslova nezabudnuteľné, čo všetko môže človek zažiť. Napríklad keď nás posielali spať a my sme utekali. Vždy sme išli spať neskoro. Keď sa hrá hudba a keď sa spieva, tak sa nedá nič robiť." S niektorými z týchto ľudí je v kontakte dodnes. Tieto zahraničné vzťahy považuje za výnimočné aj kvôli jedinečnosti osobného stretnutia: „Nemáme šancu vidieť sa častejšie ako raz za rok, máme možnosť len raz za rok. A možno práve preto je to iné."

Teraz si Kája uvedomuje, že vďaka pobytom je samostatnejšia. Ak bude mať opäť možnosť niekam ísť, rada ju využije, aj keby sa kvôli jazykovej bariére musela so svojimi novými priateľmi dorozumievať rukami-nohami. V budúcnosti by chcela navštíviť napríklad Londýn, Paríž a Amsterdam alebo si užiť dovolenku na Bali. Svoje skúsenosti zo zahraničia by rada odovzdala ostatným študentom a ak by mala možnosť, porozprávala by im o tom, prečo si myslí, že je dobré absolvovať takúto skúsenosť. Tým, ktorí sa stále nevedia rozhodnúť, či niekam ísť alebo nie, odkazuje nasledovné: „Neváhajte. Aspoň tak viac spoznáte samých seba, čo dokážete a v čom ste dobrí."

---

4 Predsudky

Predsudok je silne zakorenený názor, ktorý sa nezakladá na pravdivom poznaní reality, ale len na domnienkach. Predsudok môže byť veľmi škodlivý, ak nejakým spôsobom vopred hodnotí iných ľudí na základe ich príslušnosti (skutočnej alebo domnelej) k určitej skupine alebo kategórii ľudí. Predsudkami teda môžu byť nepodložené negatívne názory na príslušníkov rôznych etnických menšín, ľudí s odlišnými politickými názormi, sexuálnou orientáciou, rodovou identitou, vekom, fyzickými schopnosťami, povolaním atď.

Janka

Janka je dvadsaťročná študentka posledného ročníka bilingválneho gymnázia v Banskej Bystrici. Napriek jej pôvodnému záujmu o chémiu a fyziku, ju teraz bavia najmä jazyky a história. Po skončení gymnázia uvažuje o štúdiu práva, romistiky alebo etnológie. V každom prípade má už teraz jasno v tom, že chce pracovať s ľuďmi. Láka ju však aj možnosť založiť si vlastné vydavateľstvo. Zdá sa jej, že existujúce veľké vydavateľstvá na Slovensku nedávajú dostatočný priestor začínajúcim a menším autorom.

Vo voľnom čase rada číta, maľuje a fotografuje. Rada trávi čas aj so svojimi priateľmi. Celkovo sa snaží čo najviac zapájať do diania v rómskej komunite. Janka pracuje ako dobrovoľná[5] poradkyňa pre rómske deti, ktoré sú adoptované do nerómskych rodín: „Pracujeme s nimi väčšinou preto, že boli do svojich rodín prijaté vo veľmi mladom veku. Niekedy ani nevedia, že sú Rómovia a my ich pripravujeme na to, že jedného dňa niekto možno dieťaťu povie, že je „Cigáň“, alebo že sa mu budú smiať, že smrdí, alebo ho upozornia, že je iné ako jeho rodičia. Zároveň tieto deti učíme, aby si našli cestu k rómskej komunite - napríklad spoločným počúvaním rómskych piesní, pozeraním rómskych filmov alebo používaním rómskych výrazov v rozhovore s nimi. Snažíme sa s nimi prepojiť oba svety a dosiahnuť, aby sa v oboch svetoch cítili dobre. Zároveň spolupracujeme aj s ich adoptívnymi rodičmi, keď majú nejaké otázky.“

Je tiež štipendistkou organizácie Divé maky, v rámci ktorej každé leto pripravuje program na rómsky festival v Bratislave: „Som súčasťou divadelnej skupiny. Pripravujeme polhodinové predstavenie s rómskou tematikou, napríklad o histórii Rómov, aby sme vzdelali majoritu."

Janka má za sebou už niekoľko zahraničných pobytov. V pätnástich rokoch odišla na mesiac do Španielska, v sedemnástich strávila rok v USA, kde študovala na miestnej strednej škole. Okrem toho bola na kratších týždňových stážach v Poľsku a v Českej republike.

V rámci projektu ROMAS odišla na týždennú stáž do Maďarska. Zamerala sa najmä na porovnávanie slovenskej a maďarskej rómskej komunity. S miestnymi Rómami robila rozhovory a fotografie so stretnutí. Jej ďalším cieľom bolo vidieť Budapešť, pretože ako sama hovorí, miluje cestovanie a spoznávanie rôznych kultúr. Janka bola prekvapená, keď pri návšteve niekoľkých rómskych rodín z oblasti neďaleko Debrecína zistila, že rómska kultúra na tomto mieste nie je taká aktívna ako je z domu zvyknutá, a to z viacerých dôvodov: „U nás na Slovensku sú bežné rómske festivaly alebo rómske tábory, existuje rómsky folklórny súbor, ale tu som to vnímala úplne inak." Prekvapilo ju aj to, že rómske komunity v Maďarsku nie sú veľmi rozšírené po celej krajine, že sú skôr sústredené v určitých lokalitách. Celkovo si však z jej zahraničnej skúsenosti vraj odniesla, že „rómske komunity stále riešia tie isté problémy a je jedno, o akých Rómov ide, olašských alebo iných. Všade je prítomný rasizmus[6] a vždy sa nájdu tí, ktorí chcú ľudí vyčleňovať a byť lepší ako oni."

Janka svoj projekt nestihla dokončiť priamo počas stáže, podľa jej názoru by bolo do budúcnosti lepšie, keby začala s prípravou rozhovorov skôr než vycestovala. Teraz plánuje v projekte pokračovať. Z rozhovorov s maďarskými Rómami by chcela napísať články, ktoré by postupne uverejňovala na svojom blogu, spolu s fotografiami, ktoré urobila. Celá táto forma tvorby je pre Janku nová. Už predtým písala články pre médiá, ale nikdy ich sama nepublikovala, ani nepísala priamo o svojich skúsenostiach. Hovorí, že celý projekt jej určite dal veľký priestor na sebarealizáciu: „Vždy som chcela takto využiť fotografovanie a písanie a v Budapešti som mala možnosť to urobiť. Takže uvidíme, čo z toho vznikne, keď to dokončím."

Na fotkách Janka a Petr počas stáže v Budapešti.

Na otázku, či počas svojej stáže stretla nejakých inšpiratívnych ľudí, Janka odpovedá: „Najinšpiratívnejšia bola jedna z rómskych rodín, s ktorou som robila rozhovor počas stáže. Vtedy som si naozaj uvedomila, že existujú chudobní ľudia, ktorí skutočne potrebujú pomoc a nemá im ju kto poskytnúť. Keby tam nebol István (sociálny pracovník v Hajdúszováte, pozn. red.), neviem, ako by to s nimi dopadlo. Už teraz je to zlé a neviem si predstaviť, čo by robili bez pomoci. Napriek tomu sa majú radi, napriek tomu sa snažia a manžel stále chodí do práce. Veď predsa utekal z práce domov kvôli tomu rozhovoru. Hovorili aj o zdravotných problémoch ich detí a tiež mamy počas tehotenstva. Boli pre mňa inšpiratívni, ich vzájomná láska navzdory všetkým zlým okolnostiam."

Zo stáže si odniesla aj mnoho ďalších zážitkov. Absolvovala plavbu loďou, prejazd autom veľkej časti Maďarska a prehliadku Budapešti, kde okrem iného navštívila múzeum House of Terror, v ktorom sa nachádzajú expozície týkajúce sa fašistického a komunistického režimu v Maďarsku. Janka oceňuje, že program bol flexibilný a mohla sa rozhodnúť, na akých aktivitách sa chce zúčastniť alebo čo by zmenila. Jediné, čo jej vadí, je, že jeden deň nebol program vopred jasný, okrem toho prebiehala stáž podľa Janky veľmi dobre.

Janka sa taktiež teší aj z toho, že mohla veľa rozprávať po anglicky. Hoci už predtým hovorila plynule po anglicky, v Maďarsku používala veľa odborných výrazov, čo ju podľa jej slov posunulo. Je tiež rada, že počas stáže spoznala nových ľudí, s ktorými môže zostať v kontakte. Vzťahy s ľuďmi zo zahraničia sú pre Janku vo všeobecnosti dôležité: „Veľmi sa mi páči ich perspektíva, často vidia mnoho vecí úplne inak. Veľmi ma baví porovnávať to a nakoniec nachádzať podobnosti. Nech je ich krajina akokoľvek vyspelá, v konečnom dôsledku riešime rovnaké problémy.“ Ďalšou výhodou pre ňu je, že keďže má priateľov v mnohých zahraničných krajinách, môže ich kedykoľvek navštíviť a možno aj prenocovať, a vďaka tomu sa v cudzej krajine cíti ako doma.

Na záver Janka svojim rovesníkom odkazuje: „Určite choďte na cestu do zahraničia. Je to úžasná skúsenosť a je to vlastne aj dovolenka. Môžete vidieť všetky turistické miesta a spoznať nových ľudí. A ak je stáž zameraná na niečo, čo sa vám naozaj páči, zažijete úžasné chvíle.“

---

5 Dobrovoľníctvo

Dobrovoľníctvo spočíva vo vykonávaní spoločensky prospešnej činnosti bez nároku na finančnú odmenu. Hodnota vykonanej práce pre dobrovoľníka zvyčajne spočíva vo vedomí, že robí zmysluplnú a potrebnú činnosť. Môže to byť napríklad pomoc iným ľuďom, zlepšenie stavu životného prostredia alebo presadzovanie zmien k lepšiemu v určitej oblasti. Dobrovoľníctvo sa môže vykonávať v rámci neziskových organizácií, ale aj mimo nich.

6 Rasismus

Rasizmus je forma diskriminácie, ktorá sa vyznačuje zaujatým postojom voči jednotlivcom alebo skupinám, na základe ich rasy alebo etnického pôvodu. Tento postoj je často založený na predsudkoch a stereotypoch. Môže mať rôzne formy, od rasizmu na medziľudskej a osobnej úrovni, až po rasizmus zakorenený v celospoločenských štruktúrach - štrukturálny a inštitucionálny rasizmus. Rasizmus vedie k nerovnosti a marginalizácii rasových či etnických menšín a je v rozpore s princípom rovnosti, ako aj ľudských práv.

Majo

Majo je devätnásťročný študent prvého ročníka slovenského jazyka a literatúry, v kombinácii s estetikou, na Filozofickej fakulte Prešovskej univerzity. K písaniu má silný vzťah, ktorý je podľa jeho slov inšpirovaný najmä každodenným životom. Píše najmä poéziu, ale skúša písať aj poviedky.

Má blízko aj k pedagogickej činnosti, počas štúdia sa venuje práci s rómskymi deťmi. Na otázku, ako sa dostal k tomuto záujmu, odpovedá: „Keď som recenzoval knihy pre knižný klub, ponúkli mi miesto animátora na ich letnej detskej univerzite. A to som ešte vtedy nevedel, že ide o deti, ktoré pochádzajú z marginalizovaných lokalít, žijú v segregovaných oblastiach a sú malé. Boli to deti do siedmich, ôsmich rokov. Strávil som tam s nimi týždeň a vtedy som si pomyslel, že je to pekné, že by som mohol ešte viac pomôcť. Nakoniec mi práca s deťmi tak prirástla k srdcu, že som sa rozhodol študovať učiteľstvo."

V budúcnosti by chcel buď písať alebo učiť a ako sám hovorí: „Ak budem robiť oboje naraz, tak to bude len veľké plus." Momentálne je navyše zamestnaný v Rozhlase a televízii Slovenska, kde pracuje ako externý redaktor.

Majova zahraničná stáž v Brne vďaka projektu ROMAS nebola jeho prvou. Predtým bol na programe Erasmus vo francúzskom Toulouse, v Prahe ako mladý delegát na konferencii Európsky dialóg s mládežou a v Bruseli na stáži u slovenského europoslanca. Počas svojej poslednej stáže v Brne Majo v rámci tvorby *angažovaného umenia*[7] písal básne o problematike bezdo-

movectva a rasizmu. Tieto básne následne vytlačil, zalaminoval a vyvesil na vhodných miestach vo verejných priestoroch v Brne. Projekt mal úspech a Majo vraj potom dostával fotografie od okoloidúcich, ktorí si básne pozerali a čítali.

Takýto spôsob tvorby si Majo vyskúšal prvýkrát až v Brne. Napadlo mu to priamo počas pobytu. A keďže vidí, že to malo dobrý ohlas, uvažuje o tom, že by pokračoval v tejto forme šírenia poézie aj doma na Slovensku. Nové pre neho bolo aj zameranie týchto básní: „Pobyt bol pre mňa podnetný aj v tom, že som zistil, že *antidiskriminačne zameraná poézia*[8] je tiež fajn a že by som jej mohol v budúcnosti písať viac. Zistil som teda o sebe, že nemusím písať len o pocitoch a zážitkoch, ale že sú témy, s ktorými pracujem, ktoré sú pre mňa živé a ktoré môžem preniesť aj do básnického jazyka."

Celkovo sa Majo zo stáže v Brne veľmi teší a mesto mu prirástlo k srdcu: „Všetko ma ohromilo. Bolo to veľmi fajn." Zapáčil sa mu napríklad miestny streetart, ktorý podľa jeho slov presahuje rámec „škaredých graffiti", na ktoré je zvyknutý z iných miest. Taktiež sa mu páčilo, že Brno je už pomerne multikultúrne. Počas svojho pobytu stihol zažiť veľa vecí, navštívil napríklad Múzeum rómskej kultúry, hvezdáreň alebo starú väznicu, kde si vypočul džezový koncert. Nahliadol aj do fungovania organizácie IQ Roma servis, kde sa mu páčilo sledovať, „aké rôzne aktivity sa robia a čo všetko sa dá vymyslieť."

Majo sa v Brne stretol aj s mnohými zaujímavými ľuďmi a zdôrazňuje hlavne veľmi inšpiratívne stretnutie s hudobníkom Gejzom Horváthom: „Pracujem s deťmi, ktoré žijú v segregovaných a zlých podmienkach. Pán Gejza je tiež z východného Slovenska a vyrastal v podobnom prostredí. Pracoval na sebe a dnes si dovolím povedať, že je z neho celkom známy umelec a hudobník. Preto deťom hovorím, že úplne nezáleží na tom, čo je okolo vás, ale čo je vo vás. A že to treba rozvíjať a stále získavať nové vedomosti a skúsenosti a výsledok sa skôr či neskôr dostaví." Celkovo sa Majo snaží svoje zážitky z ciest odovzdávať ďalej, aby boli inšpiráciou aj pre jeho komunitu a žiakov: „Rád sa vraciam s nejakým nápadom alebo myšlienkou, ktorú potom spracujem tak, aby to malo dopad na komunitu, na deti a pomohlo im to ďalej sa rozvíjať."

Inšpirovali ho nielen konkrétni ľudia v Brne, ale aj život miestnej rómskej komunity: „Určite ma ovplyvnil Brnox, teda časť Brna, kde žije rómska komunita. Viac-menej ma to utvrdilo v tom, že Rómovia sú, nechcem povedať, všade rovnakí, ale že sú často otvorení, v pozitívnom zmysle slova. Moja kolegyňa stážistka robila rozhovory, pri ktorých bolo potrebné robiť fotodokumentáciu. A oni boli veľmi ochotní sa rozprávať, nechať sa odfotiť a podobne, takže som odchádzal s veľmi príjemným vnútorným pocitom, že naozaj ľudia nie sú zlí."

Nielen v Brne, ale aj na svojich predchádzajúcich stážach si Majo našiel veľa priateľov a známych, žijúcich v rôznych krajinách a s niektorými z nich je

Na fotografiách je Majo, ktorý vyvesuje svoje básne v uliciach Brna.

stále v kontakte. Takéto vzťahy sú pre neho veľmi dôležité, a to nielen kvôli možnosti precvičiť si angličtinu: „Pre mňa je dôležité mať nejaké vzťahy s ľuďmi žijúcimi mimo Slovenska, možno aj z hľadiska porovnávania krajín, napríklad čo kde funguje alebo nefunguje. Niekedy mi to aj otvorí oči, že nikdy nie je tak zle, aby nemohlo byť ešte horšie."

Majova rodina ho vždy podporovala v cestovaní, napriek tomu, že Maja niekedy dlho nevideli. Pochopenie nachádza aj u svojich priateľov, ktorí sa rovnako ako jeho rodina zaujímajú o to, čo Majo na svojich stážach robí, akým témam a aktivitám sa venuje a aké miesta popri tom stihne precestovať.

Majo oceňuje aj to, že počas stáže v Brne mal dostatok času a priestoru na sebarealizáciu: „Sebarealizácia bola pre mňa počas tohto projektu mimoriadne dôležitá. Mali sme veľa voľného času, aby sme mohli pracovať na čomkoľvek, čo sme chceli. Pracovník IQRS nám napríklad ukázal svoju univerzitu alebo rôzne parky a miesta, kam sme mohli ísť a v pokoji premýšľať. Tento priestor na sebarozvoj bol veľmi fajn. A bolo ho dosť."

Celkovo by Majo účasť na podobnej stáži svojim rovesníkom odporučil. „Považujem za užitočné vystúpiť zo svojej komfortnej zóny, nebyť doma, ale v neznámom prostredí, stretnúť nových ľudí, ktorí vám môžu dať niečo zaujímavé." Študentom tiež odporúča, aby sa čo najmenej stresovali ohľadom odchodu na stáž a naopak vycestovali s otvorenou mysľou: „Nie sú na stáži len z jedného dôvodu. Ja som napríklad vedel, že do Brna nejdem len kvôli tvorbe angažovaného umenia, ale aj preto, aby som spoznal nové mesto a zažil niečo zaujímavé, čo som ešte nezažil. Mali by sa tešiť, že niečo uvidia, že nezostanú zavretí vnútri, ale pôjdu von a uvidia, čo mesto ponúka."

---

7 Angažované umenie

Je to forma umenia, ktorá si okrem umeleckého vyjadrenia kladie aj ďalší cieľ - určitým spôsobom kriticky pôsobiť na okolitú spoločnosť, osloviť ju. Ide teda o spojenie umenia a aktivizmu, ktoré má podnietiť diskusiu, podporiť spoločenské alebo politické zmeny alebo spojiť skupiny, ktoré sú si inak vzdialené. Angažované umenie môže mať veľmi rôznorodé podoby v závislosti od zámeru a preferencií umelca, od klasických, až po moderné a experimentálne formy umenia. Rovnako sa môže prezentovať vo veľmi odlišných priestoroch pre rôzne skupiny - od známych galérií, cez kultúrne a spoločenské podujatia, až po ulicu a iné verejné a neverejné priestory.

8 Antidiskriminačná poézia

Diskriminácia je jednou z najčastejších foriem porušovania ľudských práv. Spočíva v horšom zaobchádzaní s určitými členmi (alebo len vnímanými členmi) istej skupiny alebo kategórie ľudí. Základom diskriminácie je zvyčajne skutočná alebo vnímaná identita osoby alebo jej určitá časť. Antidiskriminačná poézia je reakciou na diskrimináciu; ide o jednu z mnohých foriem angažovaného umenia. Jej cieľom je upozorniť na diskrimináciu, a tak proti nej tiež bojovať.

Debi

Debi má dvadsaťsedem rokov a študuje komunikáciu a médiá na Univerzite Jánosa Kodolányiho v Budapešti. Pochádza z mesta Hajdúhadház neďaleko Debrecína. Keď má čas, rada navštevuje svoju rodinu. Celkovo má s rodinou veľmi dobrý vzťah a hovorí, že detstvo prežila v šťastnom a zdravom prostredí.

Počas štúdia absolvuje stáž v mimovládnej organizácii Romaversitas, ktorá sa zameriava na podporu talentovanej rómskej mládeže v Maďarsku. Pokiaľ ide o jej profesionálne ciele, dáva si čas, aby zistila, čomu presne sa chce venovať. Ako sama hovorí: „Myslím si, že je veľmi ťažké nájsť si prácu, ktorá by vyhovovala vašej osobnosti a ktorú by ste robili radi, a samozrejme, musíte myslieť na to, aby ste zarobili dostatok peňazí a neumreli od hladu. Takže radšej strávim roky hľadaním toho, čo presne chcem robiť, ako by som mala tráviť život v práci, ktorá ma ani nebaví.“ Zatiaľ však vie, že ju baví písanie a tiež ju zaujíma mimovládny sektor, takže si vie predstaviť, že by sa v budúcnosti zamerala na tieto dve oblasti. Vo voľnom čase sa najradšej venuje rodine alebo priateľom. Rada tiež číta, pozerá filmy a chodí do múzeí alebo divadiel.

Debi sa zúčastnila projektu ROMAS, v rámci ktorého odišla na stáž do Brna, pretože, ako sama hovorí: „Vždy ma bavilo robiť nové veci a bola som rada medzi ľuďmi. Veľmi rada spoznávam nových priateľov, hovorím po anglicky a bola som zvedavá, o čom je tento program. Tlačil ma však mimo mojej komfortnej zóny a trochu som sa aj obávala, že nezapadnem alebo ma neprijmú do skupiny, preto som spočiatku váhala, či ísť. Ale všetci mi hovorili, že to bude dobré, vraj to budú pre mňa aj také malé prázdniny, spoznám nových ľudí... tak som sa nakoniec rozhodla ísť." Prekonanie pochybností a obáv sa Debi nakoniec určite vyplatilo. Hovorí, že vôbec neľutuje, že išla do Brna. Táto skúsenosť bola pre ňu veľmi obohacujúca. „Určite by som si takúto stáž zopakovala. A veľmi by som takúto skúsenosť odporučila aj iným ľuďom."

V Brne pracovala na svojom projekte, ktorý sa zameriaval na ľudí žijúcich v sociálne vylúčených lokalitách v Brne a jeho cieľom bolo ukázať, čo ich robí v živote šťastnými. Debi chcela vyjadriť, že hoci ľudia z týchto lokalít často žijú v nevyhovujúcich podmienkach, nemusí to však nevyhnutne znamenať, že sú vo všeobecnosti nešťastní. Robila rozhovory s ľuďmi, ktorých stretla na ulici, fotografovala ich a vytvorila aj plagát k projektu. Celkovo hovorí, že sa jej práca na projekte páčila. Je tiež rada, že si vyskúšala nový spôsob vyjadrovania, keďže nikdy predtým s ľuďmi nerobila rozhovory. Jeden z rozhovorov, ktorý na ňu obzvlášť zapôsobil, bol ten, ktorý urobila s Gejzom Horváthom: „Urobila som ho veľmi jednoduchým spôsobom, ale jemu sa páčil a dokonca mi poďakoval. Povedal, že je za rozhovor veľmi vďačný, pretože som mu položila otázky, ktoré sa ho predtým nikto nepýtal. Takže to bol pre mňa jeden z vrcholov celej cesty."

O Brne sa vyjadrila, že jej vyhovovali ľudia, s ktorými trávila čas, zatiaľ čo zo samotného mesta mala zmiešané pocity: „Všade bolo príliš veľa betónu. Úprimne povedané, atmosféra mesta sa mi veľmi nepáčila, ale ľudia, ktorých som stretla, ho urobili krásnym. Vždy sme chodili do Gendalosu na raňajky, rozprávali sme sa a oni nám tieto zážitky naozaj spríjemňovali. Bolo mi s nimi naozaj príjemne a cítila som sa prijatá."

Debi tiež spomenula niektoré veci, ktoré jej počas stáže nevyhovovali, napríklad, že by radšej mala viac času na dokončenie svojho projektu. Nakoniec sa jej ho však podarilo dokončiť a s výsledkom je veľmi spokojná. Okrem toho tiež hovorí: „V čase, keď som bola v Brne, bolo naozaj horúco, veľa sme chodili a mesto bolo na také teplo príliš kopcovité. V takýchto podmienkach by som radšej využila mestskú hromadnú dopravu - jednu vec by ste o mne mali vedieť, keď mi je horúco, som nahnevaná. Trošku mi tiež vadilo, že všetci v skupine chceli stále chodiť do vegetariánskych reštaurácií, ale ja mám rada mäso. Nakoniec som však jedla aj vegetariánske jedlá a prežila som, takže som s tým nemala až taký problém. A keď som im to povedala, zobrali

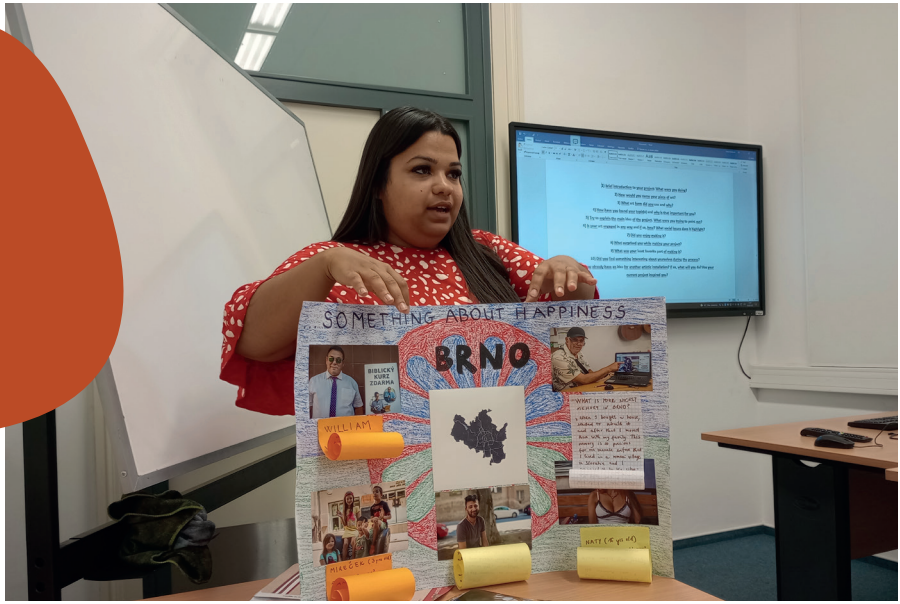

Na fotkách Debi so študentkou Gendalosu a svojím projektom počas stáže v Brne.

ma do niekoľkých reštaurácií, kde som mohla jesť mäso. Ale okrem týchto vecí nemôžem vypichnúť žiadne iné negatíva tejto stáže, väčšina vecí sa naozaj podarila.“

Keď Debi videla *vylúčené lokality*9 v Brne a porovnala situáciu s Maďarskom, nadobudla pocit, že neprijímanie Rómov je v Českej republike rovnako bežné ako v Maďarsku. O situácii Rómov žijúcich na celom svete však vyjadruje pozitívnejšie: „Všetci Rómovia - bez ohľadu na to, či sú z rómskej komunity v Maďarsku, na Slovensku, v Spojených štátoch, vo Švédsku alebo kdekoľvek inde - majú rovnakú rómsku hymnu, vlajku, jazyk, len nemáme vlastnú krajinu. Takže aj keď sa rozprávate s Rómom, ktorý je z inej krajiny ako vy, stále cítite nejaké puto.“

---

9 Vylúčené lokality (priestorové a sociálne vylúčenie)

Sociálne vylúčené osoby a skupiny sa veľmi často koncentrujú v určitých oblastiach, čím vznikajú tzv. sociálne vylúčené lokality. Sociálne a priestorovo vylúčení ľudia spravidla žijú v stigmatizovaných častiach mesta, v nevyhovujúcich bytoch a s nedostatočným prístupom k bežným službám. Obyvatelia týchto oblastí bývajú vystavení mnohým negatívnym vplyvom, ako je napríklad obchod s chudobou alebo sťažený prístup ku dobrým školám, pracovným príležitostiam alebo kvalitnému bývaniu mimo vylúčených oblastí.

Saci

Saci má dvadsaťštyri rokov. Posledné štyri roky navštevuje waldorfský vzdelávací program pre učiteľov na Waldorfskom pedagogickom inštitúte v maďarskom meste Solymár, kde chodí do posledného ročníka. Popri štúdiu sa venuje aj práci a spieva v skupine Romano Glaszo. Keď má dostatok času, rada ho využije na cestovanie. Ak má času menej, rada číta romantické knihy, pozerá Netflix alebo sa stará o svoje šperky.

V budúcnosti by chcela čo najviac spievať na koncertoch a zarábať si umením. Neskôr v živote by sa rada naďalej venovala spevu a vystupovaniu aspoň vo voľnom čase a popri tom učila. Taktiež by chcela mať aspoň jedno dieťa, čo by sa, ako dúfa, dalo zvládnuť bez toho, aby sa musela vzdať spevu a umenia.

V rámci projektu ROMAS Saci odcestovala do Bratislavy. Celkovo bola s pobytom a aktivitami, ktorých sa zúčastnila, veľmi spokojná: „Väčšina programu sa týkala umenia, ale bola tam aj časť zameraná na sociálne otázky. To

Na fotkách Saci a jej hudobná skupina Romano Glaszo.

všetko sa mi veľmi páčilo. Tancovalo sa, hrala sa hudba, učili sme sa lepšie rozprávať pred ľuďmi a chodili sme na koncerty, kde sme sa výborne bavili. Všetko sa mi veľmi páčilo. A tiež bolo príjemné spoznať nových ľudí."

V porovnaní s Budapešťou sa Saci Bratislava zdala oveľa pokojnejšia. Počas svojho pobytu na Slovensku nebola len v Bratislave, ale navštívila aj menšiu dedinku: „Keď sme prišli do tej dediny, trochu sme sa tam poprechádzali a bolo tam naozaj pekne, veľmi sa mi tam páčilo. Staré budovy, kostol, bolo to krásne. Veľmi sa mi páčila najmä atmosféra toho miesta, pripadalo mi, že je to tam ako stvorené na to, aby sa tam ľudia naozaj tešili zo svojej vzájomnej spoločnosti." Ochutnala aj miestne halušky, ktoré jej taktiež chutili.

Jediné, čo ju trochu mrzí, je, že jej angličtina nie je podľa nej dostatočne dobrá: „Odmala som mala slabý cit pre jazyky, čo ma veľmi mrzí. Vždy sa čudujem, prečo mám život, v ktorom môžem toľko cestovať, a napriek tomu je pre mňa také ťažké naučiť sa cudzí jazyk. Ale vždy, keď som v zahraničí, je príjemné vidieť, že bez ohľadu na to, odkiaľ pochádzame alebo akým jazykom hovoríme, všetci vieme, že sme ľudské bytosti, a ak sa budeme snažiť, budeme si rozumieť. A všetci tam boli ku mne veľmi milí, pomohli mi dohovoriť sa s ostatnými, keď som to potrebovala."

Saci našla inšpiráciu aj v Bratislave: „Bol tam jeden malý chlapec, ktorý bol taký odvážny - nemal problém spievať a vystupovať na pódiu pred mnohými ľuďmi. Myslím, že tým preukázal veľkú odvahu." Hovorí tiež, že sa cítila inšpirovaná mnohými hudobníkmi, s ktorými sa v rámci programu rozprávala. Celkovo má pocit, že počas svojho pobytu na Slovensku prišla do kontaktu s ľuďmi, ktorí sa neradi vzdávajú, čo bolo podľa jej slov veľmi obohacujúce. Saci si počas svojej návštevy Slovenska našla aj nových priateľov a s niektorými z nich zostala v kontakte aj po návrate domov.

Saci sa domnieva, že ju skúsenosti zo zahraničia určite formovali a ovplyvnili jej pohľad na vlastný život v jej komunite a v Maďarsku. Myslí si, že cestovanie je veľmi dôležité pre získanie nového pohľadu na veci, ktoré by inak človek mohol považovať za samozrejmé a nespochybňovať ich. „Mám pocit, že Rómovia v Maďarsku zažívajú viac negativity ako v niektorých iných krajinách. Tiež si myslím, že v Maďarsku vládne atmosféra, ktorá nie je zdravá pre nikoho, bez ohľadu na to, či ste Róm alebo nie. Veľa ľudí tu kladie príliš veľký dôraz na to, že sú Maďari, viac ako na čokoľvek iné. Sú na to veľmi hrdí. Ale niekedy to vedie až k tomu, že znevažujú ostatných. A akosi mám pocit, že nie je dobré žiť život a založiť si rodinu v takejto krajine." Kvôli týmto pocitom Saci dokonca zvažuje, že sa presťahuje do inej krajiny.

Vzhľadom na všetky pozitíva, ktoré počas svojho pobytu na Slovensku zažila, a tiež vzhľadom na vedomosti a skúsenosti, ktoré sa dajú získať v zahraničí, by určite odporučila ostatným študentom, aby sa zúčastnili podobných zahraničných pobytov. Na otázku, akú radu by im dala, odpovedala: „Majte odvahu. To je najdôležitejšie."

Analýza príbehov

V rámci analytickej časti sa snažíme pozrieť na príbehy ako na celok a zdôrazniť hlavné zistenia prípadových štúdií. Poukazujeme na opakujúce sa vzorce a výroky v rozhovoroch a pozorujeme rozdiely medzi nimi.

Analýza sa zameriava najmä na tieto oblasti:

- štúdium a životné ašpirácie mladých ľudí,
- hodnotenie stáží a projektov v zahraničí,
- interné a externé zdroje na prekonanie rôznych prekážok a obáv,
- pohľad na vlastné a iné komunity a na rôzne sociálne otázky.

Štúdium, dobrovoľníctvo a plány do budúcnosti

Všetci mladí Rómovia a Rómky, ktorí sa zúčastnili na stážach boli vo veku od 19 do 27 rokov a v tom čase sa tiež aktívne vzdelávali - dve študentky na strednej škole, traja študenti a študentky na univerzite a jedna študentka na waldorfskom inštitúte.

Väčšina účastníkov sa okrem štúdia aktívne venuje aj iným činnostiam. Janka, Petr, Majo a Debi sa angažujú v rôznych mimovládnych organizáciách, či už formou dobrovoľníctva, stáží alebo aj platenej práce. Všetci štyria sa v týchto organizáciách zameriavajú na prácu s rómskymi deťmi a mládežou, čím sa snažia pomôcť rómskej komunite vo svojich mestách. Saci, Majo a Petr sú aktívni aj mimo občianskeho sektora. Saci spieva v skupine Romano Glaszo, Majo pracuje ako externý redaktor pre Rozhlas a televíziu Slovenska a Petr stážuje v Komerční banke.

Veľká časť všetkých rozhovorov sa týkala životných ašpirácií mladých ľudí a ich plánov do budúcnosti. Všetci z nich sa hlbšie zamýšľajú prinajmenšom nad svojím budúcim študijným smerovaním, ak nie priamo nad konkrétnymi cieľmi, ktoré chcú v živote dosiahnuť. Medzi najambicióznejšie plány patrí napríklad založiť si vydavateľstvo (Janka), živiť sa koncertovaním (Saci), písať (Majo) alebo riešiť dôležité spoločenské otázky, ako je občianska angažovanosť mladých ľudí, problematika segregácie alebo finančná gramotnosť (Petr). Kája a Debi zatiaľ skôr hľadajú spôsoby sebarealizácie, hoci z ich rozhovorov je zrejmé, že často premýšľajú o svojom budúcom zameraní a chceli by raz robiť prácu, ktorá bude mať pre nich význam.

Zahraničné stáže

Väčšina respondentov a respondentiek je pomerne scestovaná. Niektorí z nich už absolvovali mnoho iných stáží v zahraničí. Účastníci vidia prínosy ciest (vrátane stáží, ktoré absolvovali v rámci projektu ROMAS) v týchto oblastiach:

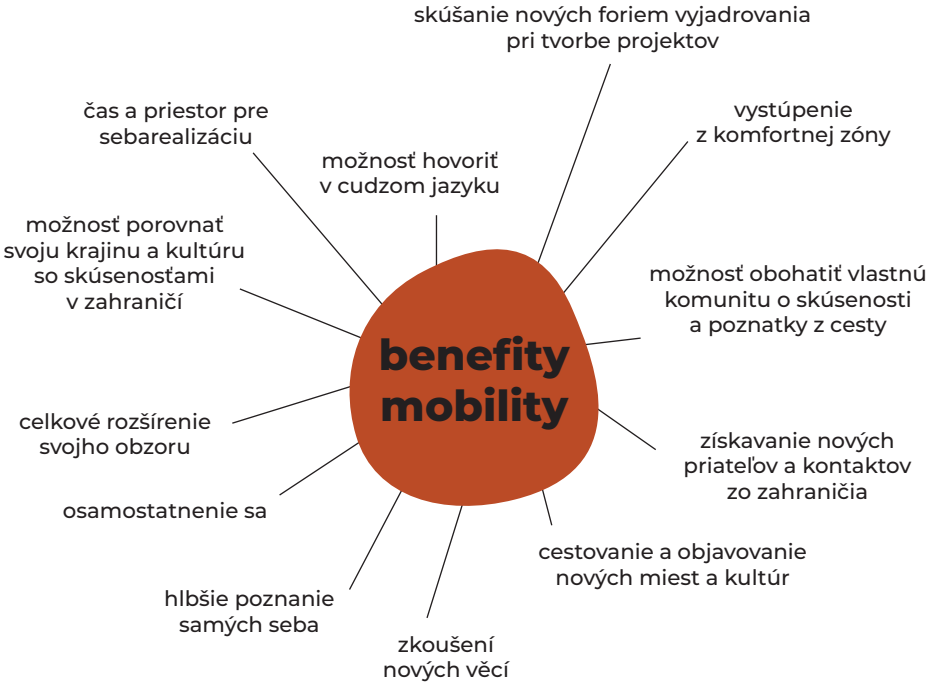

Okrem toho Petr, Majo a Saci oceňujú aj stážový program ROMAS, počas ktorého navštívili rôzne workshopy, koncerty, múzeá a iné zaujímavé miesta alebo mali možnosť nahliadnuť do činnosti miestnych mimovládnych organizácií. Janka a Kája ocenili flexibilitu programu, v rámci ktorého si mohli vybrať, na ktorých aktivitách sa zúčastnia alebo ktoré miesta chcú vidieť.

V rozhovoroch zaznelo aj niekoľko kritických pripomienok alebo návrhov na zlepšenie stáží. Janka a Debi nemali dostatok času na prípravu svojich projektov. Navrhujú, že nabudúce by bolo lepšie začať s prípravou projektov pred odchodom alebo vyčleniť viac času na ich prípravu počas stáže. Na druhej strane Majo opisuje, že počas stáže mal veľa voľného času na prácu, ktorej sa chcel venovať. Zvyšné podnety boli skôr menšieho charakteru. Janka napríklad uvádza, že raz stážisti nemali vopred jasno o presnej podobe programu na nasledujúci deň; pre Debi bol náročný výlet do prírody v extrémnych horúčavách.

Všetci študenti hovorili o tom, že by podobnú stáž určite odporučili aj ostatným. Svojim rovesníkom by napríklad odkázali, aby boli pri odchode do zahraničia odvážni (Saci), aby neváhali a išli lepšie spoznať samých seba (Kája), aby prekonali svoj strach a využili príležitosti, ktorých je dnes veľa (Peťo), alebo aby sa príliš nestresovali a išli s otvorenou mysľou (Majo).

Interné a externé zdroje na prekonanie obáv a prekážok

Pre niektorých účastníkov sa cesta do zahraničia nezaobišla bez problémov a počiatočnej neistoty. Kája napríklad spomína, že pred odchodom musela vyriešiť niekoľko osobných problémov, ktoré jej takmer zabránili vycestovať. Nenechala sa však odradiť a na stáž odcestovala: „Môžem povedať, že do poslednej minúty som si nebola istá, či pôjdem alebo nie. Ale vždy sa zatnem a jednoducho to bude tak, ako si zaumienim.“ Na druhej strane Debi sa pred odchodom cítila neisto, pretože musela vystúpiť zo svojej komfortnej zóny a tiež sa obávala, že nezapadne do kolektívu. Nakoniec však zvíťazila jej túžba niečo vyskúšať, spoznať nových ľudí a precvičiť si angličtinu. Pomohlo jej aj to, že mala pred odchodom podporu ľudí vo svojom okolí, ktorí ju ubezpečili o správnosti jej rozhodnutia.

Dôvodom neistoty Káji a Saci bola aj ich obmedzená schopnosť komunikovať v cudzom jazyku, obe sa ale rozhodli čeliť svojej neistote. Aj keď Kája nie je so svojou angličtinou spokojná, neváhala by vycestovať kamkoľvek, pretože hovorí, že sa vie dohovoriť aspoň rukami-nohami. Saci zase upokojuje fakt, že napriek jazykovej bariére sa k nej ľudia v zahraničí vždy správali ústretovo a priateľsky. Pomoc našla aj u priateľov alebo známych, ktorí jej pomohli porozumieť.

Petr, Majo a Janka, študenti, ktorí už v minulosti absolvovali niekoľko zahraničných stáží, nespomenuli žiadne prekážky či neistotu, ktorým by čelili pred odchodom, dokonca ani jazyk pre nich nebol prekážkou. Pravdepo-

dobne tu zohral úlohu fakt, že to nebola ich prvá skúsenosť so zahraničnou stážou, takže už presne vedeli, ako sa v takejto situácii zachovať. Ako potvrdili aj v rozhovoroch, predchádzajúce zahraničné stáže im tiež pomohli lepšie ovládať angličtinu.

Vo výpovediach študentov môžeme nájsť rôzne zdroje, ktoré im pomohli prekonať strach z vycestovania. Príkladom sú už spomínané predchádzajúce skúsenosti so zahraničnými stážami. Tí študenti, ktorí už absolvovali výjazdy do zahraničia, nepociťovali diskomfort ani v rámci projektu ROMAS. Saci, Debi a Majo boli povzbudení pocitom, že ľudia v zahraničí sú k nim zvyčajne milí a v prípade potreby im pomôžu. U Debi a Káji ich extrovertná povaha a túžba zažiť nové veci prevážili nad obavami. Pre Maja, Petra a Debi bola dôležitým zdrojom aj podpora, ktorú cítili od svojich rodín a blízkych.

Zoznam týchto zdrojov ukazuje, ako treba podporovať iných študentov*tky pred odchodom na zahraničnú stáž:

- Motivovať a podporovať predovšetkým tých mladých ľudí, ktorí ešte nikdy neboli na stáži v zahraničí.
- Podporiť jazykové a komunikačné zručnosti tých, ktorí nedokážu dobre komunikovať v cudzom jazyku.
- Silnejšia podpora pre tých študentov a študentky, ktorí nemajú podporujúce rodinné zázemie alebo majú iné prekážky, ktoré im bránia vycestovať.
- Motivovať k výjazdu aj tých mladých ľudí, ktorí si myslia, že nemajú predpoklady alebo vhodnú povahu na stáž v zahraničí.

Projekty účastníkov*čok

Jedným z cieľov stáží bolo umožniť mladým ľuďom realizovať svoje vlastné nápady a stvárniť ich prostredníctvom angažovaného umenia. Každý z nich mal za úlohu premyslieť si obsah a formu svojho projektu a následne ho s podporou organizačného tímu zrealizovať.

Väčšina účastníkov si zvolila formát rozhovoru, ktorý ďalej využili pre rôzne typy výstupov - plagáty s fotografiami, reportáž, článok, fotoprojekt. Petr sa zameral na rozdiely medzi životnými skúsenosťami Rómov v Maďarsku a Českej republike a na olašskú kultúru v týchto krajinách. Debi pracovala na projekte, v ktorom sa pýtala ľudí žijúcich v sociálne vylúčených lokalitách Brna, čo ich v živote robí šťastnými. Kája v rámci projektu diskutovala s Rómami v Bratislave o ich snoch a túžbach, Janka sa zamerala na porovnanie slovenskej a maďarskej rómskej komunity, robila rozhovory a fotodokumentáciu s Rómami v Maďarsku. Iba Majo si zvolil výrazne odlišný formát, keď písal antidiskriminačnú poéziu o bezdomovectve a rasizme.

Niektoré z projektov boli úspešne dokončené, realizované a prezentované. Ostatné projekty však zostali vo fáze rozpracovanosti. Kája počas stáže uskutočnila a nahrala niekoľko rozhovorov, ale po návrate domov bola natoľko zaťažená inými povinnosťami, že sa k finálnemu spracovaniu nahrávok nedostala. Podobne o svojom projekte hovorí aj Janka, ktorá tiež stihla uskutočniť niekoľko rozhovorov a vyhotoviť k nim súbor fotografií, ale na rozdiel od Káji mala pocit, že počas stáže bolo na dokončenie projektu málo času. Niektoré jej fotografie nebolo možné použiť kvôli nízkej kvalite spôsobenej zlými svetelnými podmienkami. Napriek tomu by chcela projekt postupne dokončiť a výsledné príbehy a fotografie zverejniť na online blogu. Petr začal pracovať na svojom projekte, ale keďže išiel na stáž ako náhradník na poslednú chvíľu, nemal dostatok času na prípravu projektu, takže nakoniec nedopadol podľa jeho predstáv.

Majo a Debi dotiahli svoje projekty do úspešného konca. Majo počas stáže napísal niekoľko básní o bezdomovectve a rasizme, ktoré potom vytlačil, zalaminoval a vyvesil na verejných priestranstvách v Brne. Projekt mal úspech a Majo povedal, že dostal fotografie od okoloidúcich, ktorí si básne čítali. Celkovo má Majo z projektu dobrý pocit. Potešilo ho, že jeho básne vzbudili v meste pozornosť. Za prínos svojho projektu považuje aj možnosť vyskúšať si novú formu šírenia svojej poézie a písanie v žánri, v ktorom doteraz netvoril. Majo by chcel v podobnom duchu pokračovať aj v budúcnosti, možno v inom meste.

Debi by na svoj projekt uvítala viac času, ale aj tak ho stihla dokončiť načas. Na základe rozhovorov s Rómami žijúcimi v tzv. brnianskom Bronxe vytvorila plagát doplnený fotografiami, v ktorom spracovala odpovede na otázku, čo robí týchto ľudí šťastnými. So svojím projektom a jeho tvorbou je spokojná aj Debi.

Rómske komunity a svet očami mladých ľudí

Na základe rozhovorov môžeme porovnať, ako mladí ľudia vnímajú situáciu Rómov žijúcich v rôznych štátoch. Debi vidí podobnosti v spoločnej kultúre a histórii rozličných rómskych komunít. Podľa Debi tieto spoločné prvky tvoria medzi Rómami z rôznych krajín určité puto, ktoré vytvára ich vzájomnú blízkosť. Majo pozoruje veľkú otvorenosť a ochotu jednotlivých Rómov, s ktorými sa stretol v zahraničí. Janka sa zamýšľa nad tým, že ľudia rómskej národnosti čelia vylúčeniu a podobným problémom: „Stále riešia tie isté problémy a je jedno, o akých Rómov ide, olašských alebo iných. Všade je prítomný rasizmus a vždy sa nájdu tí, ktorí chcú ľudí vyčleňovať a byť lepší ako oni.“

Okrem spoločných prvkov rómskych komunít z rôznych regiónov účastníci opísali, ako vnímajú rozdiely medzi nimi. Petr a Janka porovnávajú svoje skúsenosti zo stáže v Maďarsku s podmienkami, ktoré poznajú z Českej republiky a Slovenska. Petr hovorí: „Zdá sa mi, ako keby sa asimilovali viac

než u nás. Zdalo sa mi, že už trochu stratili svoj jazyk a tradície. To bolo zaujímavé v porovnaní s Českou republikou.“ Podobný dojem zo stáže v Maďarsku mala aj Janka. Saci, ktorá žije v Maďarsku, si myslí, že Rómovia tu zažívajú viac predsudkov a diskriminácie ako v niektorých iných krajinách a že v poslednom čase v krajine narastá netolerantná atmosféra, čo v Saci dokonca vyvoláva nechuť založiť si rodinu v takejto spoločnosti a o naopak odísť z krajiny.

Väčšina stážistov uvádza, že dôležitý význam cestovania pre nich spočíva v možnosti porovnať život v rôznych častiach sveta a vidieť tak svoju krajinu a komunitu z novej perspektívy. Petrovi, Janke a Saci pomohlo cestovanie do zahraničia vidieť svoje okolie v novom svetle. Začali vnímať väčšiu spolupatričnosť a podobnosť medzi rôznymi ľuďmi a kultúrami. Saci uvažuje: „Vždy, keď som v zahraničí, je príjemné vidieť, že bez ohľadu na to, odkiaľ pochádzame alebo akým jazykom hovoríme, všetci vieme, že sme ľudia, a ak sa budeme snažiť, budeme si rozumieť.“ Janka si vďaka zahraničnej ceste v Poľsku, kde sa stretla s Rómami z Maroka uvedomila, že krajiny s rôznou ekonomickou úrovňou riešia veľmi podobné problémy. Podobne prekvapujúca bola pre Petra aj skutočnosť, že v jeho predstavách bohatý Brusel taktiež bojuje s chudobou a bezdomovectvom. Kája sa zamýšľa aj nad stereotypmi vlastnej komunity a opisuje, že pred svojou cestou počula o Slovensku a slovenských Rómoch veľa nepravdivých vecí.

Majo, Saci a Kája si zo zahraničia priniesli skúsenosti zo stretnutí s inšpiratívnymi ľuďmi, ktorí ich podporili v snahe nikdy sa nevzdávať a nepodľahnúť negatívnym vplyvom okolia. Janka považuje za najinšpiratívnejšie stretnutie s rómskou rodinou v Maďarsku: „Vtedy som si uvedomila, že existujú chudobní ľudia, ktorí skutočne potrebujú pomoc a nemá im ju kto poskytnúť. Keby tam nebol István (sociálny pracovník v Hajdúszováte, pozn. red.), neviem, ako by to s nimi dopadlo. Už teraz je to zlé a neviem si predstaviť, čo by robili bez pomoci. Napriek tomu sa majú radi, napriek tomu sa snažia a manžel stále chodí do práce. Veď predsa utekal z práce domov kvôli tomu rozhovoru. Hovorili aj o zdravotných problémoch ich detí a tiež mamy počas tehotenstva. Boli pre mňa inšpiratívni, ich vzájomná láska aj navzdory všetkým zlým okolnostiam.“

Reflexia organizátoriek

Hoci skúsenosti účastníkov sú dôležité samy osebe a tvoria hlavnú časť publikácie, pohľady troch organizátoriek nám pomáhajú vidieť stáže v širšom kontexte. Každá z organizátoriek bola zodpovedná za realizáciu stáže v mieste pobytu zahraničných účastníkov*čok - Brno, Bratislava, Budapešť. Keďže s mladými ľuďmi strávili najviac času, majú aj najväčšiu možnosť reflektovať stáže zblízka. Pýtali sme sa, ako organizátorky hodnotia naplnenie cieľov a účelu stáží, s akými prekážkami sa tím stretol a ako prebiehala príprava a komunikácia s účastníkmi*čkami a ich rodinami.

Nikol

Organizátorka stáže v Brne (CZ) pre Maja a Debi

Stanovili sme si veľa cieľov. Chceli sme, aby stážisti vystúpili z každodennej reality a skúsili sa vydať do neznámeho prostredia, kde mali dostať priestor na realizáciu angažovaného umeleckého projektu. Stážisti, ktorí prišli do Brna, boli už pomerne zrelé osobnosti a mali s takýmito vecami skúsenosti, takže sa im podarilo svoje projekty dokončiť a vytvorili krásne projekty. Na záver stáže sme si prečítali sériu pozitívnych minipríbehov z brnianskych vylúčených lokalít a vyvesili básne v uliciach, ktoré tiež slúžili ako zdroj inšpirácie.

Okrem tohto hmatateľného cieľa však samozrejme existuje aj mnoho ďalších, dlhodobejších. Pre študentov z rómskej komunity sú zahraničné stáže zriedkavejšie. O to cennejšie boli tieto stáže, zamerané priamo na nich. Vďaka stáži sa mohli stretnúť s ďalšími študentmi z komunity a podeliť sa o svoje skúsenosti. Samozrejme, precvičili si aj komunikáciu v cudzom jazyku a spoznali miestne kultúrne špecifiká. Ale najdôležitejšie podľa mňa je, že sami seba utvrdili v tom, že aj keď pôjdu do zahraničia sami, určite sa nebudú cítiť osamelo a vrátia sa s pozitívnym výsledkom, obohatení o nové kontakty a skúsenosti. To sa ťažšie hodnotí, ale dúfam, že aj tieto ciele sa do veľkej miery naplnili.

Asi najnáročnejšie pre nás bolo vôbec nájsť stážistov. Študenti si v rámci projektu zvykli chodiť do kempov, kde sú vždy vo väčšej skupinou a asi sa v nej cítia istejšie, ako keď musia ísť do cudzieho prostredia úplne sami. Na to neboli zvyknutí a pochopiteľne sa tejto predstavy báli. Aj preto bolo náročné presvedčiť ich o tom, čo im stáž môže vlastne dať.

Samozrejme, počas samotných stáží sme bojovali aj s časom. Chceli sme, aby toho zažili čo najviac, ale osem dní je aj s orientáciou pomerne krátky čas, aby zároveň stihli pracovať na vlastnom projekte. Takže tých osem dní bolo pre nás aj pre účastníkov dosť intenzívnych. Spätne si ale myslím, že je to dobré, a verím, že tak vnímajú aj oni.

Už pri tvorbe projektu bolo stanovené, že stáže budú trvať osem dní. Na jednej strane by bolo pravdepodobne užitočné mať aspoň niekoľko dní navyše

na ponorenie sa do tvorivej práce. Ale na druhej strane si myslím, že všetci dokončuje prácu s pocitom, že by sme ju urobili lepšie, keby sme na ňu mali viac času, bez ohľadu na to, koľko ho v skutočnosti máme. Navyše sa obávam, že s každým dňom pridaným k stáži by sa znižovala pravdepodobnosť, že sa niekto skutočne odhodlá na ňu ísť. Je ľahšie odísť na týždeň ako na dva a oveľa ľahšie ako na mesiac. Preto sa mi ten týždeň zdá ako optimálny začiatok. A nabudúce sa možno niektorí zo študentov odhodlá vycestovať na dlhší pobyt.

Aj na týždňový pobyt však bola potrebná intenzívna príprava. O programe sme komunikovali s našimi zahraničnými partnermi, aby sme stážistom čo najlepšie sprostredkovali, na čo sa môžu pripraviť. Pred začiatkom stáže sme zorganizovali online call s partnerskou organizáciou, aby účastníci mohli aspoň takto vidieť tých, s ktorými budú na mieste tráviť čas. S účastníkmi sme tiež absolvovali niekoľko stretnutí, na ktorých sme pripravovali projekt, ktorý budú v zahraničí realizovať. Práve kvôli časovému limitu stáží bolo potrebné, aby študenti odchádzali do zahraničia aspoň s nejakou predstavou.

Účastníci mali nad osemnásť rokov, takže komunikácia s rodičmi nemusela byť taká intenzívna. V prípade potreby sme telefonovali, aby sme sa uistili, že stáže skutočne prebiehajú, čo ich čaká a kam môžu prípadne zavolať, ak sa nemôžu spojiť so svojimi deťmi. Rodičia však skôr ocenili, že ich deti môžu niekam odísť.

Sidi

Organizátorka stáže v Bratislave (SK) pre Káju a Erika

Cieľom stáže bolo priblížiť stážistom fungovanie občianskeho združenia Divé maky od jeho založenia, až po súčasnosť. Chceli sme im priblížiť aj fungovanie iných organizácií na Slovensku či predstaviť inštitúciu Úrad splnomocnenca vlády SR pre rómske komunity. Ďalším cieľom bolo zoznámiť stážistov s novými ľuďmi a priniesť im nové kontakty, ako aj predstaviť kultúrne rozdiely a tradície.

Stážisti si už pred odchodom vymysleli vlastný projekt, ktorý chceli počas stáže realizovať. Prinieslo im to nové kompetencie, skúsenosti s projektovým manažmentom, plánovaním a organizovaním. Stáž tiež umožnila účastníkom rozvíjať svoju samostatnosť, keďže cestovali bez sprievodu, museli sa sami ubytovať a pohybovať v cudzom meste. Z nášho pohľadu boli stáže úspešné. Nielen stáž, ktorá sa konala na Slovensku, ale aj stáže v Českej republike a Maďarsku. Naši stážisti boli veľmi nadšení a spokojní, veľa sa naučili, veľa videli, získali nové kontakty a teraz sa obaja venujú práci s rómskymi deťmi a mládežou.

Najväčším problémom pre nás v rámci Divých makov bolo naplno sa venovať stážistom počas týždňa, keďže naša personálna kapacita v bratislavskej kancelárii bola v lete len traja ľudia a potrebovali sme zabezpečiť organizáciu Letnej akadémie a pracovať na ďalších projektoch. Čiastočne sa nám to však podarilo vyriešiť prijatím novej kolegyne na stáž počas leta, ktorá stážistov ROMAS všade sprevádzala a venovala sa im. Nevýhodou bolo, že samotná stážistka bola nová a menej skúsená.

Týždenná stáž bola pre našu organizáciu v podstate maximum, pretože sme sa stážistom nemohli venovať dlhšie ako týždeň. Program sme koncipovali tak, aby bol pestrý a atraktívny najmä pre mladých ľudí. Z odborného hľadiska sme sa zamerali na to, aby stážisti mali možnosť spoznať fungovanie viacerých organizácií na Slovensku, ktoré sa venujú rómskym deťom a mládeži, aby videli prácu v komunitách a osadách na Slovensku, čo je iné ako v Českej republike, kde osady nie sú takým veľkým fenoménom. Na druhej strane sme chceli, aby stážisti spoznali Bratislavu a Slovensko, preto sme pre nich pripravili niekoľko voľnočasových aktivít. Z tohto hľadiska bol priestor na realizáciu vlastného projektu obmedzený.

Vybrali sme študentov, ktorí už mali skúsenosti s pobytom v zahraničí a v minulosti boli na výmennom pobyte, ako aj tých, ktorí ovládali angličtinu. Preto sme ich na stáž nemuseli nijako extra pripravovať. Príprava pozostávala z dvoch individuálnych online stretnutí, na ktorých sme študentom vysvetlili podmienky stáže, logistiku, organizačné záležitosti (príchod a odchod, ubytovanie atď.). Potom sme s každým stážistom absolvovali spoločné online stretnutie s organizáciou, do ktorej boli vyslaní. Počas callu sa dozvedeli viac o cieľoch stáže a museli si premyslieť svoj projekt, ktorému sa chcú venovať. Nemuseli sme riešiť komunikáciu s rodinou a rodičmi, obaja účastníci mali viac ako 18 rokov, už mali za sebou zahraničné pobyty, teda ich rodičia už boli na to zvyknutí.

Kriszti

Organizátorka stáže v Budapešti (HU) pre Janku a Petra

Chceli sme zorganizovať stáž, počas ktorej by účastníci nahliadli do života a situácie Rómov žijúcich v Maďarsku. Dať im príležitosť osobne sa stretnúť a porozprávať s členmi komunity. Okrem toho bolo naším cieľom pomôcť stážistom pracovať na vlastnom projekte, poskytnúť im všetky potrebné informácie a príležitosti a tiež ich podporiť v rozvoji samostatnosti pri odchode do zahraničia. Veľmi nás potešilo, že sme mohli zorganizovať výlet do regiónov, kde mladí ľudia trochu spoznali život mimo hlavného mesta a stretli sa s členmi rómskej komunity, ktorí tam žijú.

Najväčšou výzvou bolo, keď sa jedna študentka pár dní pred začiatkom stáže v Budapešti odhlásila a český tím musel hľadať náhradu. Nakoniec prišiel študent Petr, pre ktorého to bolo intenzívnejšie, ale určite aj zmysluplné.

V rámci prípravy našej stážistky Debi, ktorá bola na stáži v Českej republike, sme mali dva online hovory. Prvý bol akýmsi krátkym úvodom do stáže, hovorili sme o jej očakávaniach a v druhom sme sa rozprávali s hostiteľskou organizáciou, preberali sme program a detaily cesty. Keďže Debi je dospelá, nebolo potrebné komunikovať s jej rodinou.

Partnerské organizácie

IQ Roma servis

IQ Roma servis je nezisková organizácia založená v roku 1997 skupinou občiansky aktívnych Rómov v Brne, v Českej republike. Poskytuje sociálne služby ľuďom, ktorí sú postihnutí alebo ohrození sociálnym vylúčením. Väčšinu z nich tvoria ľudia rómskeho etnika. Pracovníci každoročne pomáhajú viac ako 1 000 ľuďom v Brne, Břeclavi, Vyškove a v teréne v ďalších obciach Juhomoravského kraja.

Organizácia podporuje možnosti, príležitosti a angažovanosť rómskych mužov a žien na ceste ich osobného rastu a spoločenského uplatnenia. Chráni ich práva a dôstojnosť v spoločnosti.

IQ Roma servis pracuje s ľuďmi všetkých vekových skupín - od najmenších detí a ich rodičov, ktorým ponúka predškolské vzdelávanie, cez deti a mladých ľudí, ktorým umožňuje kvalitne tráviť voľný čas a spolupracovať pri vzdelávaní, až po dospelých a rodiny, ktoré môžu riešiť svoju životnú situáciu v oblasti bývania, zamestnania a vzťahov.

Vzdelávací program Gendalos podporuje rómskych študentov a študentky na ich ceste za vzdelaním. Spolupracuje s motivovanými mladými ľuďmi, ich rodičmi a učiteľmi, aby si našli zmysluplný študijný odbor, zvládli všetky úlohy strednej školy a potom si našli dobré pracovné uplatnenie. Vďaka individuálnej spolupráci je možné rozvíjať potenciál každého študenta a študentky a reagovať na ich potreby. Prostredníctvom doučovaní, príprav na prijímacie a záverečné skúšky, jazykovej prípravy a rozvoja kľúčových kompetencií program pomáha študentom úspešne ukončiť strednú školu. Študenti v programe majú možnosť požiadať o finančnú podporu zo Štipendijného fondu Gendalos a uhradiť nevyhnutné výdavky na vzdelávanie. V neposlednom rade sa mladí ľudia môžu zúčastňovať na mnohých skupinových aktivitách a udalostiach, kde sa stretávajú s ďalšími študentmi a hosťami z rómskej a majoritnej komunity.

Vzdelávací program ročne podporuje približne 70 – 80 študentov, najmä z Juhomoravského kraja. Študenti Gendalosu sa tiež podieľajú na chode programu a celej organizácie. Pracujú ako dobrovoľníci, stážisti, doučovatelia, realizujú workshopy na školách, pomáhajú organizovať kampane a benefičné akcie. Program im umožňuje realizovať vlastné nápady, napr. kampaň na zvýšenie účasti mladých ľudí vo voľbách.

Divé maky

Slovenská organizácia Divé maky od roku 2005 aktívne vyhľadáva a podporuje nadané rómske deti zo sociálne znevýhodneného prostredia v rozvoji vzdelania a talentu, prostredníctvom vlastného štipendijného programu. Vďaka tomuto programu organizácia formuje budúcnosť rómskych detí,

zlepšuje ich sociálne postavenie a pomáha vytvárať pozitívne vzory v ich komunitách. Divé maky sa usilujú o to, aby ich aktivity, prezentácia talentov a rómskej kultúry pomáhali budovať úspešnú generáciu Rómov.

Štipendistov podporujú darcovia, ktorí konkrétnemu dieťaťu poskytnú určitú sumu na podporu jeho alebo jej štúdia a rozvoj talentu. Ide o jednoduchý spôsob poskytovania podpory, ktorý umožňuje transparentné a efektívne využívanie finančných zdrojov. V súčasnosti je do štipendijného programu Divé maky zapojených 38 študentov.

Divé maky organizujú množstvo rôznych vzdelávacích a kultúrnych aktivít, podujatí a projektov. Medzi hlavné patria Letná akadémia, festival Cigánsky bašavel a rôzne umelecké workshopy. Každoročne sa pre štipendistov Divých makov organizuje Letná akadémia, kde majú deti možnosť rozvíjať svoje schopnosti a talent, v spolupráci so známymi umelcami. Výstupy z Letnej akadémie sa potom prezentujú širokej verejnosti na festivale Cigánsky bašavel, medzinárodnom jednodňovom festivale rómskeho umenia a kultúry, ktorý Divé maky organizujú od roku 2009.

Subjective values foundation

Organizace Szubjektív Értékek Alapítvány (Subjective Values Foundation) byla založena v roce 2002. Primárním cílem jejího zakladatele bylo poukázat na rasismus a diskriminaci v Maďarsku. Dnes poskytuje příležitostí mladým lidem, aby mohli realizovat svoje kreativní nápady, které zdůrazňují kulturní diverzitu. Organizace také podporuje studenty ze znevýhodněných prostředí a prosazuje jejich sociální začlenění, řešení konfliktů vyvstávajících z nerovností, vytváření udržitelné společnosti a propagaci evropských idejí v Maďarsku. Podporuje občanskou participaci a aktivní zapojení do demokratického procesu.

Subjective Values Foundation spolupracuje s neziskovými i jinými organizacemi napříč Evropou a aktivně se podílí na mezinárodních projektech v oblasti vzdělávání a rozvoje osobnosti mladých lidí.

Záver

Cieľom tejto publikácie bolo predstaviť skúsenosti šiestich mladých ľudí, ktorí absolvovali zahraničnú stáž v rámci projektu *ROMAS: Roma Students and Artists for Society* a poukázať na možnosti, ktoré tieto stáže účastníkom ponúkajú.

Petr, Kája, Janka, Majo, Debi a Saci mali možnosť nielen navštíviť nové mestá, partnerské organizácie a stretnúť zaujímavých ľudí, ale aj spoznať samých seba a skúsiť realizovať vlastné nápady a projekty.

Zahraničné pobyty, počas ktorých je človek odkázaný predovšetkým sám na seba, poskytujú každému priestor na uvedomenie si vlastných silných stránok a oblastí rozvoja. Hoci účastníkom a účastníčkam zapojeným do tohto projektu podali pomocnú ruku kolegovia a kolegyne z partnerských organizácií, všetci zistili, že sa dokážu o seba postarať sami a zvládnuť situácie, ktoré predtým nepoznali. Prostredníctvom rozhovorov sme si tiež potvrdili, že strach z problematickej komunikácie v zahraničí sa každým výjazdom znižuje a že sme schopní porozumieť si aj bez dokonalej znalosti cudzieho jazyka.

Pre všetkých uvedených účastníkov bol pobyt v zahraničí jedinečnou príležitosťou rozšíriť si obzory. Obavy a neistotu, ktoré jednotlivci pociťovali pred odchodom, vždy prekonali pozitívne zážitky. Všetci sa zhodli na tom, že by podobnú skúsenosť v zahraničí odporučili aj iným mladým ľuďom. Ukazuje sa, že tento typ skúseností umožňuje mladým ľuďom získať lepšiu predstavu o tom, ako pomôcť vlastnej komunite a ako byť v tomto smere aktívni. To je jeden z dôvodov, prečo majú projekty zamerané na jednotlivcov ohrozených sociálnym vylúčením zmysel. Okrem ich vlastnej angažovanosti je dôležitá aj dôvera a podpora okolia.

Dúfame, že tu uverejnené príbehy budú zdrojom inšpirácie a povzbudenia pre mnohých ďalších mladých ľudí, ktorí chcú vycestovať, ale z nejakého dôvodu váhajú, či ísť do zahraničia. Zároveň dúfame, že sme inšpirovali aj pracovníkov s mládežou, ktorí si kladú otázku, či úsilie vynaložené na organizovanie týchto projektov stojí za to.

ROMAS

Roma Students
& Artists for Society

ROMA SERVIS
IQ Roma servis, z.s.

gendalos
odrazí k úspěchu

Financováno
Evropskou unií

Erasmus+